

Ayırt Etme Gücünden Yoksunluğun Borçlar Hukukunda Hukuki İşlem Ehliyeti Bakımından Sonuçları ve Özellik Arz Eden Haller^(*)

Doç. Dr. Pakize Ezgi AKBULUT^(**)

Öz

Çalışmamızda, ayırt etme gücünden yoksunluğun borçlar hukuku bağlamında hukuki işlemlere etkisi incelenmiştir. Türk Medeni Kanunu uyarınca ayırt etme gücünden yoksun halde yapılan fiillerin hukuki sonuç doğurmayacağı düzenlenmiştir. Bununla birlikte kanundan doğan ayırık haller saklı tutulmuştur. Fakat kanundan doğan ayırık hallere ilişkin düzenlemeler uygulamada ortaya çıkan sorunları çözmeye yeterli gelmemektedir. Bu nedenle çalışmamızda hükmün amacı doğrultusunda tam ehliyetsizlerin özellikle hukuki işlem ehliyetlerine ilişkin çeşitli sorunlar ele alınmış ve buna yönelik çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede çalışmamızda öncelikle ayırt etme gücünden yoksunluk halinin genel özellikleri ve ayırt etme gücünden yoksun haldeyken gerçekleştirilen hukuki fiillerin sonuçlarına kısaca değinilmiş ve ardından ayırt etme gücünden yoksun kişilerin borçlar hukuku çerçevesindeki hukuki işlemlerinin özellik arz eden sonuçları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Ayırt Etme Gücü, Haksız Fiil Ehliyeti, Hukuki İşlem Ehliyeti, Kesin Hükümsüzlük, Geçici Ayırt Etme Gücünden Yoksunluk.

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 09.01.2025 - Kabul Edildiği Tarih: 17.03.2025.

Atıf Şekli: Pakize Ezgi Akbulut, 'Ayırt Etme Gücünden Yoksunluğun Borçlar Hukukunda Hukuki İşlem Ehliyeti Bakımından Sonuçları ve Özellik Arz Eden Haller' (2025) 15(1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 407, 432.

DOI: 10.52273/sduhfd..1616572.

^(**) İstanbul Aydın Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

E-posta: ezgiakbulut@aydin.edu.tr.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4371-4957>.

The Consequences of Incapacity to Judgment in Terms of Capacity to Act in the Law of Obligations and Specific Cases of Interest

Abstract

In our study, the impact of the lack of capacity to act on legal transactions within the context of the law of obligations has been examined. According to the Turkish Civil Code, acts performed by individuals lacking the capacity to act are deemed to have no legal effect. However, exceptions arising from statutory provisions are reserved. Nonetheless, these statutory exceptions are insufficient to address practical problems arising in application. Therefore, our study seeks to address various issues related to the legal capacity of fully incapacitated individuals, particularly concerning their capacity to undertake legal transactions, and offers potential solutions.

In this framework, our study first outlines the general characteristics of the lack of capacity to act and briefly examines the consequences of legal acts performed by individuals in such a state. Subsequently, it delves into the distinctive consequences of legal transactions carried out by persons lacking this capacity within the scope of the law of obligations.

Keywords

Capacity of Judgement, Tortious Capacity, Legal Capacity to Act, Absolute Nullity, Temporary Lack of Capacity of Judgement.

Extended Summary

The subject of our study includes the effects of the lack of capacity to judgment on legal transactions within the framework of the law of obligations and an evaluation of the existing legal regulations on this matter. In our study, similarities and differences between Turkish Law and Swiss Law regarding legal transactions carried out by individuals lacking the capacity to judgment are also discussed.

Article 13 of the Turkish Civil Code defines the circumstances under which an individual lacks the capacity to judgment. Accordingly, it is determined whether a person has the capacity to judgment by assessing whether they act reasonably, given their condition of minority, mental illness, mental weakness, intoxication, or similar reasons. The concept of capacity to judgment generally refers to an individual's ability to foresee the consequences of their actions and to behave accordingly when entering into legal transactions. Capacity to judgment is considered a relative concept, and whether a person possesses it is determined separately for each legal event.

In the introduction of our study, the importance of the capacity to judgment is highlighted from both theoretical and practical perspectives. The study extensively examines conditions of the lack of capacity to judgment, emphasizing that this incapacity may arise from temporary or permanent causes. Within this context, the study provides brief information about the liability for torts of persons lacking the capacity to judgment and addresses provisions affecting their capacity to judgment.

The consequences of the lack of capacity to judgment in terms of legal transactions form one of the core points of discussion in our study. Article 15 of the Turkish Civil Code provides a general rule stating that, except for specific cases provided by law, acts performed by individuals lacking the capacity to judgment have no legal effect. However, the article does not separately address the capacity to judgment and tort liability of individuals lacking capacity. Since legal acts performed by persons lacking the capacity to judgment have no legal consequences, it should first be noted that such persons are not liable for torts. This is because individuals who are fully incapacitated cannot be held liable for negligence. However, there are exceptions to this rule. Our study also addresses these exceptional provisions. Additionally, it is necessary to note that provisions on unjust enrichment (Articles 77 et seq. of the Turkish Code of Obligations) generally apply to individuals lacking the capacity to judgment.

Pursuant to Article 15 of the Turkish Civil Code, legal transactions carried out by a person lacking the capacity to judgment are also devoid of any legal effect. In other words, legal transactions performed by individuals lacking the capacity to judgment are null and void by default. However, there are exceptions to this rule.

In this context, our study evaluates the conditions under which legal transactions performed by individuals lacking the capacity to judgment may escape nullity and be upheld. Under Turkish Law, legal transactions conducted by individuals lacking the capacity to judgment are generally null and void. However, there are various exceptions to this general rule arising from both statutory law and practice. In

particular, our study evaluates these exceptions. The exceptional cases examined in our study pertain to the legal transactions of fully incapacitated individuals under the law of obligations. Nonetheless, where necessary and relevant to our topic, the study also touches upon provisions concerning the legal transactions of fully incapacitated individuals in family and inheritance law.

These exceptions are categorized into two groups in our study.

The first category includes situations where a legal transaction performed by a person lacking the capacity to judgment is upheld due to the protective purpose of the provision. While every legal transaction of a fully incapacitated person should be invalid, in some cases, invalidity of the transaction may not align with the purpose of protecting the individual lacking capacity, resulting in unjust and unfavorable consequences for that person. In such a case, the judge may decide that the legal transaction performed by the fully incapacitated individual is valid, using the method of teleological reduction to fill the implicit gap in Article 15 of the Turkish Civil Code. Additionally, Article 394, paragraph 3 of the Turkish Code of Obligations regarding service contracts entered into by individuals lacking the capacity to judgment is worth mentioning. Pursuant to Article 394, paragraph 3, a service contract later found to be invalid produces all the effects of a valid service contract until the employment relationship is terminated. Thus, if a fully incapacitated individual enters into a service contract, they may obtain their entitlements under this contract, despite its invalidity.

The second category pertains to the state of temporary incapacity regulated under Article 59 of the Turkish Code of Obligations. According to this provision, a person who temporarily loses capacity to judgment is liable for damages caused during this state. However, if they prove that they were not at fault for the loss of their capacity, they can escape liability. This provision primarily addresses torts committed by individuals who temporarily lack the capacity to judgment. However, due to the provision in Article 114, paragraph 2 of the Turkish Code of Obligations (or Article 99, paragraph 3) stating that "provisions on tort liability also apply by analogy to cases of breach of contract," it has been argued that the liability for temporary incapacity to judgment under Article 59 (or Article 54, paragraph 2) should also apply not only to torts but to legal transactions as well. Our study discusses the opinions on the applicability of Article 59 to the validity of legal transactions performed by individuals temporarily lacking the capacity to judgment. Furthermore, these opinions are analyzed, and solutions are proposed.

In conclusion, our study examines the legal consequences of lacking the capacity to judgment from both theoretical and practical perspectives. The shortcomings of existing regulations in Turkish Law and problems in practice are identified, and comparisons with Swiss Law are made, offering solutions.

Giriş

Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 9. maddesi uyarınca bir gerçek kişinin kendi fiilleriyle hak elde edip, borç altına girebilmesi için fiil ehliyetinin bulunması gerekir¹. Gerçek kişinin fiil ehliyetinin bulunması için lazım gelen koşullar ise, kural olarak kişinin ergin olması, ayırt etme gücüne sahip olması ve kısıtlı olmamasıdır. Bir kimse bu üç koşula sahipse -diğer geçerlilik koşullarının varlığı saklı kalmak üzere- kural olarak yaptığı hukuki işlemler hüküm ve sonuçlarını doğurur².

Fiil ehliyetinin en önemli unsurlarından olan ayırt etme gücünün tanımı kanunlarımızda yapılmamış, ancak bir kimsenin hangi hallerde ayırt etme gücünden yoksun kalacağı özel olarak düzenlenmiştir (TMK m. 13). Bununla birlikte TMK m. 15'te ise kanundaki ayırık durumlar saklı kalmak üzere ayırt etme gücünden yoksun kişilerin fiillerinin hukuki sonuç doğurmayacağı hüküm altına alınmıştır. Gerçekten kanun koyucu bazı hallerde ayırt etme gücünden yoksun kişinin sorumluluğuna ilişkin istisnai nitelikte çeşitli kanuni düzenlemeler getirmiş, fakat bu düzenlemeler uygulamada ortaya çıkan bazı sorunlar bakımından yetersiz kalmıştır. Özellikle TMK m. 15'in amacı doğrultusunda uygulamada ortaya çıkan bu sorunlara hem öğretide hem de içtihatlarda çeşitli çözüm yolları aranmıştır.

Çalışmamızda öncelikle ayırt etme gücünden yoksunluğun tanımı ve özellikleri hakkında kısaca durulmuş, ardından TMK m. 15 çerçevesinde oluşabilecek çeşitli hukuki sorunlara çözüm yolları aranmıştır. Bu bağlamda ilk bölümde ayırt etme gücünden yoksunluk halinin genel özellikleri açıklanmış ve ayırt etme gücünden yoksunluğun hukuki fiillere etkisi incelenmiştir. Ardından ikinci bölümde ayırt etme gücünden yoksunluk halinin borçlar hukukundaki hukuki işlemler üzerinde özellik arz eden sonuçları ve bu çerçevede oluşan istisnai haller ile bunlara ilişkin görüşler değerlendirilmiştir. Çalışmamızda ayırt etme gücünden yoksun kişinin özellikle borçlar hukukundaki hukuki işlemleri ele alındığından ayırt etme gücünden yoksunluk halinde yapılan aile hukuku ve miras hukuku işlemlerine ilişkin özel düzenlemelere yeri geldikçe değinilmiştir. Bununla birlikte çalışma-

¹ Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG 08.12.2001/24607. Çalışmamızda Türk Medeni Kanunu, TMK olarak kısaltılmıştır.

² Hukuki işlemlerin diğer geçerlilik koşulları hakkında bkz. Necip Kocayusufpaşaoğlu, *Borçlar Hukukuna Giriş, Hukuki İşlem, Sözleşme C. 1* (Yenilenmiş Genişletilmiş Tamamlanmış 4. Basıdan 7. Tıpkı B, Filiz 2017) § 42 4 vd.; M. Kemal Oğuzman ve Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler C. I* (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 19. B., Vedat 2021) 269 vd.; Haluk Nami Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (20. B, Beta 2024) 39 vd.; Ahmet Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, (23. B, Turhan 2019) 131 vd.

mızda incelenen istisnalar da ayırt etme gücünden yoksun kişinin borçlar hukuku çerçevesindeki hukuki işlem ehliyeti çerçevesinde ele alınmış ve tam ehliyetsizlerin aile ve miras hukukunu ilgilendiren hukuki işlemlerinin ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Dolayısıyla çalışmamızda incelenecek olan istisnai haller, tam ehliyetsizin borçlar hukukunu ilgilendiren hukuki işlemlerine yöneliktir. Ancak yine çalışma konumuzla bağlantılı olarak -gerektiğinde- tam ehliyetsizlerin aile ve miras hukukunu ilgilendiren hukuki işlemlerine yönelik düzenlemelerine ve varsa bunların istisnalarına da yer yer değinilecektir.

I. Ayırt Etme Gücünden Yoksunluk Halinin Genel Özellikleri ve Hukuki Fiillere Etkisi

A. Ayırt Etme Gücünden Yoksunluğun Genel Özellikleri

Türk Medeni Kanunu'nun 13. maddesinde yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkesin, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahip olduğu düzenlenmiştir. Buna göre bir kimse sadece yaş küçüklüğü veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı veya sarhoşluk nedeniyle ayırt etme gücünden yoksun sayılmayacak, bu hallerden birinin varlığı halinde aynı zamanda bu kişinin akla uygun davranma yeteneğinden de yoksun olması gerekecektir. Dolayısıyla TMK m. 13'te sayılan hallerden birinin gerçekleşmesi ile doğrudan akla uygun davranma yeteneğinden de yoksunluk meydana gelmeyebilir. Akla uygun davranma yeteneğinin bulunup bulunmadığı hâkim tarafından her somut olayda ayrı ayrı araştırılması gerekir. Zira bir kimsenin akla uygun davranıp davranmadığının belirlenmesinde psikolojik faktörlerin rol oynadığı kabul edilir³.

Akla uygun davranma ise gerçekleştirilen davranışın sebeplerini ve bu davranışın neden olacağı hukuki sonuçları doğru biçimde kavrama ve bu kavrayışa da uygun olmayı karşılar⁴. Bunun için de kişinin kendi iradesine bilinçli şekilde uygun davran-

³ M. Kemal Oğuzman, Özer Seliçi ve Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku* (20. B., Filiz 2021), 164; Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Medeni Hukuk*, (28. B., Beta 2023), 290; Aydın Zevkliler, M. Beşir Acabey ve K. Emre Gökyayla, *Medeni Hukuk*, (6. B., Seçkin 2020) 237; Peter Tuor, Bernhard Schnyder, Jörg Schmid ve Alexandra Jungo, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch* (Schulthess 2015) § 9 25; Peter Breitschmid, *CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht Personen- und Familienrecht Art. 1-456 ZGB- Partnerschaftsgesetz* (Schulthess 2023) Art. 16 2.

⁴ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 164; Mustafa Dural ve Tufan Öğüz, *Türk Özel Hukuk Kişiler Hukuku C. 2*, (23. B., Filiz 2021) 287.

ması gerekir. Dolayısıyla akla uygun davranma yeteneğine sahip olabilmek için kişinin iradesinin oluşması ve bu iradeye uygun davranma yeteneğinin varlığı aranır⁵.

Akla uygun davranmayı engelleyebilecek nitelikteki sebepler ise TMK m. 13'te sayılmıştır. Buna göre yaş küçüklüğü veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden birine sahip olan kimsenin akla uygun davranıp davranmadığı belirlenmek suretiyle ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı tespit edilecektir⁶. Bu sebeplerin veya bu sebeplere benzer nitelikteki hallerin varlığının aranmasının nedeni ise genel itibarıyla ayırt etme gücüne sahip olmanın istisnai kabul edilmesidir⁷.

Kural olarak bir kimsenin ayırt etme gücünün var olup olmadığı her bir hukuki olay bakımından ayrı ayrı belirlenmesi gerekir. Zira ayırt etme gücü göreceli (nispi) bir kavram olarak kabul edilir⁸. Bunun gereği olarak da bir kişi hak-

⁵ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 165; Dural ve Öğüz (n 4) 288 vd.; Cem Baygın ve Ahmet Nar, *Medeni Hukuk Dersleri-I Başlangıç Hükümleri ve Kişiler Hukuku* (2. B., Yetkin 2022) 372; Eugen Bucher, *Berner Kommentar: Personenrecht, die Natürlichen Personen, 1. Teilband, Art. 11-26 ZGB* (Stämpfli 1975) Art. 16 44 vd.

Ancak bunun için kişinin gerçekleştirdiği eylemin bütün sonuçlarını anlamasının beklenemeyeceği, bilakis kişinin tecrübeleri doğrultusunda ulaşmak istediği sonucu bilmesinin ve buna uygun hareket etmesinin yeterli olacağı yönünde bkz. Nurten İnce Akman, *Vasiyetname Yapma Özgürlüğünün Sınırları* (Filiz 2023) 190.

⁶ Bu haller hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Vehbi Umut Erkan ve İpek Yücer, 'Ayırt Etme Gücü' (2011) 60 (3) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 489 vd.

⁷ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 168, dn. 163; Dural ve Öğüz (n 4) 291. Ayrıca TMK m. 13'te yer alan "buna benzer sebepler" ifadesinin sadece "sarhoşluk ve buna benzer sebepler" olarak anlaşılmaması, sarhoşluk -veya buna benzer uyuşturucu madde kullanımı- yanında ateş nöbeti, uyurgezerlik ve hipnotizma gibi halleri de kapsar şekilde ele alınması gerektiği yönünde bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 175. Aşırı heyecan veya hırs içerisinde davranma nedeniyle akla uygun davranma yeteneğinden yoksun hale gelmenin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. Tuor ve diğerleri (n 3) § 9 25. Ancak İsviçre Hukukunda 2013 yılındaki değişiklik sonucunda psikolojik rahatsızlıklar kavramı getirilmiş ve bu kavramın içine her türlü ruh sağlığı rahatsızlığı ve ayrıca madde bağımlılığı, hipnoz hali gibi sebepler de dahil edilmiştir. Margrith Bigler-Eggenberger ve Roland Fankhauser, *Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB*, hrsg Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt ve Thomas Geiser, 5. Auflage, (Helbing & Lichtenhahn 2014) Art. 16 1a.

⁸ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 177; Rona Serozan, *Medeni Hukuk Genel Bölüm Kişiler Hukuku* (Vedat 2014) § 2 2; Dural ve Öğüz (n 4) 305; Serap Helvacı, *Gerçek Kişiler* (8. B, Legal 2017) 58; Baygın ve Nar, 377; Andreas Bucher, *Natürliche Personen und Persönlichkeitsschutz* (Helbing Lichtenhahn 2009) 83 vd.; Tuor ve diğerleri (n 3) § 9 28; Breitschmid (n 3) Art. 16 9.

Ayırt etme gücünün varlığı zaman ve içerik bakımından ele alınmaktadır. Buna göre kişinin ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı öncelikle işlemin yapıldığı an bakımından ele alınması

kında genel olarak değil, her bir davranışı bakımından ayrı ayrı ayırt etme gücünün var olup olmadığının saptanması esastır. Ancak bu husus, söz konusu davranışa ilişkin akla uygun davranma yeteneğine sahip olan kimsenin akla uygun davranmayıp bir hukuki sonucun meydana gelmesine yol açtığı hallerde ayırt etme gücünden yoksun olarak kabul edileceği anlamına da gelmemektedir. TMK m. 13'ün amacı esasında akla uygun davranma yeteneğine sahipken akla uygun olmayan şekilde davrananı veya hataya düşeni korumak değil, kanunda yer alan sebeplerle akla uygun davranma yeteneğine sahip olmayan kimseyi korumaktır⁹.

Ayırt etme gücünden yoksunluğun kural olarak somut olaya konu olan davranışta bulunulduğu an (tamamen) var olması gerekir¹⁰. Ancak bazı hallerde geçici nitelikteki ayırt etme gücünden yoksunluğa kanun tarafından farklı sonuçlar bağlanmış olabilir (TBK m. 59, TMK m. 148 gibi)¹¹. Bu husus çalışmamızda ayrıca inceleneceği için şimdilik geçici ayırt etme gücünden yoksunluk ile sürekli ayırt etme gücünden yoksunluğun her zaman aynı sonuçları doğurmayabileceğini belirtmekle yetinmekteyiz¹².

Ayırt etme gücünün varlığı kural olarak bir karine teşkil eder¹³. Dolayısıyla ayırt etme gücünün varlığının değil, bulunmadığının ispatlanması gerekir¹⁴.

gerekir. Bu husus ayırt etme gücünün zamansal açıdan incelenmesidir. Bundan başka ayırt etme gücü aynı zamanda içeriği bakımından da değerlendirilmelidir. Örnek olarak bir kimse günlük, basit işleri yaparken onun ayırt etme gücüne sahip olduğu kabul edilebilir, ancak aynı kişinin daha karmaşık işlemler bakımından ayırt etme gücü bulunmayabilir. Bu hususun özellikle miras hukuku bakımından değerlendirilmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Nafiye Yüca-dağ, 'Vasiyetname Düzenleme Ehliyeti İçin Gerekli Ayırt Etme Gücü' (2022) 10 (2) *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 425 vd.; İnce Akman (n 5) 194 vd.

⁹ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 178. Ayrıca bkz. aşağıda II/B.

¹⁰ Ayırt etme gücünün kısmen var olup olmamasına hukuk düzeni sonuç bağlamaz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 181.

¹¹ Türk Borçlar Kanunu, Kanun Numarası: 6098, Kabul Tarihi: 11.1.2011, RG 04.02.2011/27836. Türk Borçlar Kanunu, çalışmamızda TBK olarak kısaltılmıştır.

¹² Bkz. aşağıda II/C.

¹³ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 183; Dural ve Ögüz (n 4) 309 vd.; Baygın ve Nar (n 5) 377. Erginler için ayırt etme gücünün varlığının karine teşkil ettiği, küçükler bakımından ise küçüğün yaşının ve gelişim seviyesinin belirleyici olacağı hususunda bkz. Bigler-Eggenberger ve Fankhauser (n 7) Art. 16 47.

¹⁴ Ayırt etme gücünün bulunmadığının ispatı herhangi bir şekle tabi değildir ve ayırt etme gücünün var olmadığını belli eden büyük bir ihtimalin bulunması dahi yeterli kabul edilir. Dural ve Ögüz (n 4) 312.

B. Ayırt Etme Gücünden Yoksunluğun Hukuki Fiillere Etkisi

TMK m. 15 uyarınca, bir kimsenin ayırt etme gücünden yoksun olması halinde gerçekleştirdiği hukuki fiiller sonuç doğurmaz¹⁵. Ayırt etme gücünden yoksunluğun bulunup bulunmadığının her somut olayda ayrı ayrı saptanması gerektiğini tekrarlamak gerekir.

TMK m. 15'te genel bir hüküm ile kanunda gösterilen ayırık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücünden yoksunken yapılan fiilinin hukuki sonuç doğurmayacağı düzenlenmiş ve ayırt etme gücünden yoksun kişinin (tam ehliyetsizin) hukuki işlem ehliyeti ve haksız fiil sorumluluğu bakımından sonuçları ayrı ayrı belirtilmemiştir.

Tam ehliyetsiz bir kimsenin gerçekleştirdiği hukuki fiiller sonuç doğurmayacağından, öncelikle bu kimselerin haksız fiil sorumluluğunun bulunmadığını belirtmek gerekir. Bunun sebebi tam ehliyetsizlerin kusur sorumluluğunun bulunamayacağına dayanır. Ayırt etme gücünden yoksun kişinin kusuru bulunamayacağından kusura dayalı haksız fiil sorumlulukları da bulunmaz¹⁶. Buna karşılık tam ehliyetsizlerin kusursuz sorumlulukları mevcuttur. Zira bu sorumluluk halleri kusura dayanmaz ve kural olarak objektif şekilde hukuka aykırı bir fiille zarar verilmesi bu sorumluluğun oluşması için yeterli kabul edilir.

Tam ehliyetsizlerin haksız fiil sorumluluğunun bulunmaması kuralının istisnalarından bir diğerini TBK m. 65 hükmünde düzenlenen hakkaniyet sorumluluğu oluşturur. Bu hükme göre, hakkaniyet gerektiriyorsa; hâkim, ayırt etme gücü bulunmayan kişinin verdiği zararın, tamamen veya kısmen giderilmesine karar verir. Böylece TBK m. 65 uyarınca, eğer tam ehliyetsiz kişinin hakkaniyet gereği karşı tarafın zararını -kısmen veya tamamen- karşılamasına karar verilmesi mümkündür. Örneğin zarar verdiği kimseden ekonomik anlamda çok daha iyi durumda olan bir tam ehliyetsizin, zarar verdiği kişiye tazminat ödemesine karar verilmesi böyledir. TBK m. 65 hükmü uyarınca tam ehliyetsizin hakkaniyet gereği tazminat ödemesine karar verilebilmesi için tam ehliyetsizin ayırt etme gücüne sahip olsaydı bu kusurlu fiilinden sorumlu tutulabilecek durumda olma-

¹⁵ Hukuki fiiller, hukuk kurallarının kendisine sonuç bağladığı fiiller olup, bu yönüyle hukuki olayların özel bir türünü oluştururlar. Geniş bilgi için bkz. Haluk Nami Nomer ve Pakize Ezgi Akbulut, *Medeni Hukuka Giriş*, (10. B., Filiz 2024) 309 vd.

¹⁶ Tam ehliyetsiz bir kimsenin davranışı kural olarak TBK m. 52 uyarınca birlikte kusur olarak da dikkate alınamaz. Oğuzman, Selici ve Oktay Özdemir (n 3) 278. Ancak TBK m. 65'te yer alan hakkaniyet sorumluluğu düzenlemesinin kıyasen uygulanarak tam ehliyetsizin davranışının birlikte kusur hükmüne dahil edilebilmesi mümkündür. Dural ve Ögüz (n 4) 388.

sı gerekmektedir¹⁷. Bununla birlikte hakkaniyet sorumluluğu hükmünün hem sürekli hem de geçici nitelikte ayırt etme gücünden yoksunluk halinde uygulanması mümkündür¹⁸.

Tam ehliyetsiz kişi kural olarak ayırt etme gücünden yoksunken gerçekleş-tirdiği kusura dayanan borca aykırı davranışından da (TBK m. 112, 114) sorumlu değildir¹⁹. Ancak burada çalışma konumuzu ilgilendirdiği için TBK m. 114, II uyarınca TBK m. 65'te yer alan hakkaniyet sorumluluğunun kıyasen borca aykırılığa da uygulanıp uygulanmayacağı sorusu gündeme gelebilir. Bu durumda TBK m. 114, II uyarınca haksız fiil sorumluluğuna ilişkin hükümler, kıyas yoluyla sözleş-meye aykırılık hâllerine de uygulanacağı düzenlendiğine göre TBK m. 65'te yer alan hakkaniyet sorumluluğunun da borca aykırılığa kıyasen uygulanabilmesi gerekir²⁰.

Bundan başka tam ehliyetsiz kişinin hakkaniyet sorumluluğu çerçevesinde TMK m. 452, II'nin kıyasen uygulanması suretiyle ayırt etme gücünden yoksun olan kimselerin de sorumluluğunun doğup doğamayacağı tartışmalıdır. TMK m. 452, II'ye göre vesayet altındaki kişi, fiil ehliyetine sahip olduğu hususunda diğer tarafı yanıltmış ise, onun bu yüzden uğradığı zarardan sorumlu olur. Bu hüküm esasen sınırlı ehliyetsizlerle ilgili olmakla birlikte, öğretide hakkaniyet sorumluluğu çerçevesinde veya TBK m.452, II'nin kıyasen uygulanmasıyla tam ehliyetsizlerin de sorumluluğunun bulunacağını kabul eden görüşler mevcuttur²¹. Böylece örneğin tam ehliyetsiz bir kimse ayırt etme gücüne sahip olduğu

¹⁷ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 282; Dural ve Ögüz (n 4) 387. Ayırt etme gücünden yoksun kişinin hakkaniyet sorumluluğu ile TBK m. 56 ve m. 58'den kaynaklanan manevi taz-minattan da sorumlu tutulabileceği yönünde bkz. Bucher (n 5) Art. 17/18 85; Bigler-Eggenberger ve Fankhauser (n 7) Art. 18 21.

¹⁸ Dural ve Ögüz (n 4) 386.

¹⁹ Buna karşılık tam ehliyetsizlerin kusura dayanmayan borca aykırılıktan sorumluluğu (örneğin yardımcı kişinin sorumluluğunu düzenleyen TBK m. 116) mevcuttur. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 288.

²⁰ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 288; Dural ve Ögüz (n 4) 390; Abdülkadir Arpacı, Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler, (2. B, Beta 2000, 48. İsviçre hukukunda bu yönde bkz. Bucher (n 5) Art. 17/18 83 vd.; Bigler-Eggenberger ve Fankhauser (n 7) Art. 18 21.

²¹ Bucher (n 5) Art. 17/18 88 vd. Karş. Arpacı (n 20) 46. Yargıtay da TMK m. 452, II'nin -TBK m. 114, II yollaması nedeniyle TBK m. 65 çerçevesinde- tam ehliyetsizler hakkında uygulanabile-ceğine yönelik hüküm kurmuştur: *"Somut olayda davacılar murisi sözleşmenin imzalandığı tarihte fiil ehliyetine sahip değildir. Buna karşın banka kredisinden yararlanmış, aldığı tüketici kredisini nedeniyle bir menfaat elde etmiştir. Kendisini ehil bir kişi gibi gösterip hukuki işlem yapan ve bu surette karşı tarafı zarara uğratan ehliyetsiz kişinin bu zarardan sorumlu olacağı*

konusunda karşı tarafı yanıltırsa, başka bir anlatımla kendisi ayırt etme gücüne sahipmiş gibi davranırsa ve ayrıca karşı taraf da onun ayırt etme gücünün bulunmadığını bilmiyorsa, tam ehliyetsiz kişi hakkaniyet gereği karşı tarafın sözleşmeye güveninden doğan zararını tazmin edecektir²².

Haksız fiil sorumluluğu çerçevesinde geçici ayırt etme gücünden yoksunluk kurumuna ayrıca değinmek gerekir. Geçici ayırt etme gücünden yoksunluğa ilişkin özel düzenleme TBK m. 59'da mevcuttur. Buna göre ayırt etme gücünü geçici olarak kaybeden kişi, bu sırada verdiği zararları gidermekle yükümlüdür. Ancak, ayırt etme gücünü kaybetmede kusuru olmadığını ispat ederse, sorumluluktan kurtulur. Dolayısıyla hukukumuzda öncelikle haksız fiil sorumluluğu bakımından ayırt etme gücünden yoksunluğun sürekli mi yoksa geçici nitelikte mi olduğu konusunda bir ayırım yapılmıştır. Eğer bir kimse ayırt etme gücünü geçici olarak kaybetmişse (örneğin uyuşturucu madde kullanarak, akla uygun davranma yeteneğini geçici olarak kaybetme), bu durumda sürekli ayırt etme gücünden yoksunluktan farklı olarak meydana getirdiği zarardan sorumludur. Bu sorumluluktan da ancak, ayırt etme gücünü kaybetmede kusuru bulunmadığını (örneğin uyuşturucu maddenin kendisine zorla verildiğini) ispatlayarak kurtulabilir. İşte ayırt etme gücünün kaybında haksız fiil sorumluluğu bakımından yapılan bu ayırımı, ayırt etme gücünü geçici kaybeden kişinin hukuki işlem ehliyeti bakımından da uygulanıp uygulanmayacağı tartışmalıdır. Aşağıda bu konuya daha detaylı değinileceğinden şimdilik bu tartışmanın varlığını belirtmekle yetiniyoruz²³.

Ayırt etme gücünden yoksun kimseye kural olarak sebepsiz zenginleşme hükümlerinin (TBK m. 77 vd.) uygulanabileceğini belirtmek gerekir²⁴. Zira sebepsiz zenginleşmeden doğan geri verme borcunun mevcut olması iradeye bağlı bir fiile dayanmaz²⁵. Bu yönüyle bir kimseye sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanması için onun ayırt etme gücüne sahip olup olmaması önem arz

tartışmasız olup, fiil ehliyeti olmayan muris ...'un ilgili bankadan şizofren olduğunu gizleyerek kredi alıp kullandığı dosya kapsamında anlaşılmıştır". Yargıtay 3 HD, 10148/7914, 16.12.2020.

²² Eğer karşı taraf, tam ehliyetsiz kişinin bu durumunu biliyorsa zararının tazminini isteyemeyeceği, eğer bilmiyorsa, ancak bu husus kendi kusurundan meydana geliyorsa bu durumda tazminatta indirimle gidilmesi gerektiği yönünde bkz. Bucher (n 5) Art. 17/18 91.

²³ Bkz. aşağıda II/C.

²⁴ Vekaletsiz iş görme hükümlerinin de (TBK m. 526 vd.) tam ehliyetsiz bakımından uygulanması mümkündür. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 266; Dural ve Ögüz (n 4) 397.

²⁵ Dural ve Ögüz (n 4) 394.

etmez. Bununla birlikte TBK m. 79'da yer ve sebepsiz zenginleşen kimsenin zenginleştiği şeyi iyiniyetli olmaksızın elden çıkarmasına ilişkin sonuçları düzenleyen hüküm tam ehliyetsiz bakımından uygulanmaz²⁶. Ayırt etme gücü bulunmayan kişinin iyiniyetli olup olmayacağının tespiti mümkün değildir.

Son olarak tam ehliyetsiz kişinin, ayırt etme gücünden yoksunken gerçekleştirdiği hukuki işlemlerin de hüküm ve sonuçlarını doğurmayacağını eklemek gerekir. Ancak bu konu çalışmamızı doğrudan ilgilendirdiğinden aşağıda daha detaylı inceleme alanı bulacaktır.

C. Ayırt Etme Gücünden Yoksunluğun Hukuki İşlem Ehliyeti ile İlgili Genel Sonuçları

Tam ehliyetsizlerin hukuki fiillerine ilişkin genel bir düzenleme içeren TMK m. 15 hükmünden çıkan bir diğer sonuç; ayırt etme gücünden yoksun olan kişilerin hukuki işlemlerinin de hüküm ve sonuçlarını doğurmayacağıdır²⁷. Başka bir ifadeyle tam ehliyetsizlerin yaptıkları hukuki işlemler kural olarak kesin hükümsüzdür. Burada iradesi bulunmayan bir kimsenin, hukuki işlemi meydana getirmek üzere mevcut olan irade beyanının hukuk düzeninde nasıl var olabileceği sorusu akla gelebilir. Örneğin ayırt etme gücünden yoksun bir kişinin satış sözleşmesi yapmak üzere açığa vurduğu kabul beyanının, tam ehliyetsizin iradesinin bulunmaması gerekçesiyle hukuk düzeninde hiç var olmadığı sonucuna ulaşırsa söz konusu satış sözleşmesinin de yok hükmünde olması gerekir. Ancak hem uygulamada hem öğretide ayırt etme gücünden yoksun kişinin hukuki işlemlerinin -kanunda sayılanlar haricinde- kesin hükümsüz olacağı neredeyse istisnasız şekilde kabul edilir²⁸. O halde burada -gerçek iradeyi yansıtmayan- sadece şeklen bir irade beyanının bulunmuş olması halinde yine de irade beyanının varlığı kabul edilmekte ve ayırt etme gücünden yoksun kişinin meydana getirdiği hukuki işlem yok hükmünde sayılmamaktadır²⁹.

²⁶ Dural ve Ögüz (n 4) 395. Ayrıca bkz. Bucher (n 5) Art. 17/18 88 vd.

²⁷ Yapılan açıklamayla arzu edilen sonuç, doğrudan, bir hakkın kazanılması veya kaybedilmesi gibi hukuki bir sonuç ise ve hukuk düzeni de yapılan açıklamaya arzu edilen o sonucu bağlıyorsa, hukuki işlemde bahsedilir. Bilgi için bkz. Nomer ve Akbulut (n 15) 318.

²⁸ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 259; Dural ve Ögüz (n 4) 352; Helvacı (n 8) 68; Baygın ve Nar (n 5) 359; Breitschmid (n 3) Art. 18 2. "Kural olarak tam ehliyetsiz kişilerin hukuki işlemleri hükümsüzdür (TMK m.15)". Yargıtay 19 HD, 16226 /12206, 03.07.2014.

²⁹ Geniş bilgi için bkz. Nomer ve Akbulut (n 15) 370 vd.

Tam ehliyetsizlerin hukuki işlemleri gibi hukuki işlem benzeri fiilleri de sonuç doğurmaz³⁰. Usul hukuku bakımından da tam ehliyetsizlerin kural olarak dava ehliyetleri bulunmaz³¹.

Dolayısıyla tam ehliyetsizlerin bütün hukuki işlemlerini yasal temsilcileri gerçekleştirebilir. Ancak TMK m. 449'da sayılan kefil olma, vakıf kurma ve önemli bağışlarda bulunma işlemleri yasak işlem olarak adlandırılır ve bu işlemleri ne tam ehliyetsiz ne de yasal temsilcileri -onlar adına- yapabilir.

Bu çerçevede yasal temsilcinin, tam ehliyetsiz tarafından yapılan hukuki işleme rıza göstermesinin işlemi geçerli hale getirmeyeceğini belirtmek gerekir. Ayırt etme gücü bulunmayan kimse ile işlem yapan tarafın kural olarak iyiniyetli olup olmaması da hukuki işlemi geçerli hale getirmez. Başka bir anlatımla tam ehliyetsiz kimse ile işlem yapan kişinin, karşı tarafın ayırt etme gücüne sahip olduğunu bilip bilmemesi kural olarak işlemin geçerliliği bakımından bir rol oynamaz³². Ancak hemen eklemek gerekir ki, tam ehliyetsizle işlem yapan kişinin iyiniyetli olması halinde zamanaşımı ile iktisap hükümlerinden yararlanması mümkündür (TMK m. 712, m. 777). Buna karşılık, tam ehliyetsizle işlem yapan diğer tarafın, iyiniyetin tam korunduğu hükümlerden yararlanarak (örneğin TMK m. 988, m. 1023) bir hak elde etmesi kural olarak mümkün değildir³³.

Tam ehliyetsizlerin yaptıkları hukuki işlemlerin uyumsuzluğa konu olması halinde ayırt etme gücünden yoksunluğun hâkim tarafından re'sen dikkate alınması gerekir ve bu durumda ayırt etme gücünden yoksunluğu ileri sürmek bir itiraz teşkil eder³⁴. Ancak ayırt etme gücünden yoksunluk sebebiyle kesin hükümsüzlüğün ileri sürülmesinin hakkın kötüye kullanılması sayıldığı haller bu kuralın bir istisnasıdır. Fakat hemen eklemek gerekir ki, bu halde hakkın kötüye kullanılması yasağına başvurulması ikincil nitelikte olmalıdır³⁵.

³⁰ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 256. Hukuki sonucun arzu edilip edilmediğine bakılmaksızın, fiili bir sonuca yönelmiş irade beyanına hukuk düzeni hukuki bir sonuç bağlamışsa, hukuki işlem benzeri fiilden bahsedilir. Nomer ve Akbulut (n 15) 319.

³¹ Helvacı (n 8) 69.

³² Bu halde hakkaniyet sorumluluğundan (TBK m. 65) yararlanılması veya TMK m. 452, II'nin tam ehliyetsizlerin yaptığı işlemler bakımından da uygulanmasına yönelik görüşler hakkında bkz. I/B.

³³ Ancak tam ehliyetsizle işlem yapan kişinin, işlem yaptığı 3. kişinin iyiniyetli olması halinde TMK m. 1023 uygulama alanı bulabilir.

³⁴ "O halde, hukuki ehliyetsizliğin kamu düzeni ile ilgili olduğu gözetilerek önemine binaen öncelikle incelenmesi...". Yargıtay 1 HD, 11386/13273, 28.12.2006.

³⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Pakize Ezgi Akbulut, *Borçlar Hukukunda Kesin Hükümsüzlük Yaptırımının Amaca Uygun Sınırlama (Teleolojik Redüksiyon) Yöntemi ile Daraltılması*, (On İki Levha 2016) 110 vd.

II. Ayırt Etme Gücünden Yoksunluk Halinin Borçlar Hukukundaki Hukuki İşlemler Üzerinde Özellik Arz Eden Sonuçları

A. Genel Olarak

Ayırt etme gücünden yoksun bir kişinin yaptığı hukuki işlemlerin kural olarak kesin hükümsüz olduğunu tekrarlamak gerekir. Ne var ki öncelikle kanun koyucu tarafından TMK m. 15'te -Kanunda gösterilen ayırık durumlar saklı kalmak üzere ifadesiyle³⁶ - ayrıca uygulamada ve öğretide bu kuralın çeşitli istisnalarının bulunduğu kabul edildiği görülmektedir.

Öncelikle bir hukuki sonucun doğması için irade açıklamasının var olmasının gerekmediği hukuki işlemin gerçekleştirilmesi dışındaki hallerde tam ehliyetsiz kişinin davranışının geçerli olup olmadığının hukuki sonucun doğması için önem arz etmediğini belirtmek gerekir. Başka bir anlatımla eğer hukuki sonucun doğması için bir irade açıklamasının bulunmasına gerek yoksa ayırt etme gücünden yoksun kişinin davranışı da söz konusu hukuki sonucun doğmasını sağlayabilir³⁷. Örneğin ayırt etme gücünden yoksun kişi işleme sonucunda bir taşınır eşyanın maliki haline gelebilir (TMK m. 775, I)³⁸. Zira TMK m. 775, I'de irade beyanına değil maddi fiile bir hukuki sonuç bağlanmıştır.

Tam ehliyetsizlerin yaptıkları hukuki işlemlerin kesin hükümsüz olacağı kuralının istisnaları çalışmamızda genel itibarıyla iki kategoride toplanabilir. Bunlardan ilki; amaca uygun sınırlama (teleolojik redüksiyon) yöntemi çerçevesindeki istisnalar diğeri ise geçici ayırt etme gücünden yoksunluk hali için düzenlenen TBK m. 59 hükmünün ayırt etme gücünü geçici olarak kaybeden kişilerin hukuki işlemleri bakımından da uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin tartışmalardır.

³⁶ Kanunda düzenlenen ayırık durumlar ifadesinin geniş yorumlanamayacağına ilişkin Yargıtay kararı için bkz. Yargıtay 1 HD, 307/8664, 03.04.2018 (Lexpera İçtihat, Erişim tarihi: 18.10.2024). Kararda bu husus, "TMK'nun 15. maddesinde belirtilen kurala aykırı uygulama yapılabilmesi için ayırık durumların kanunlarda açıkça gösterilmiş olması gerekir. Maddenin açıklığı karşısında yorum yoluyla kurala ayırık durum getirilmesi mümkün değildir. TMK'nun 2. maddesi, dürüst davranma ile ilgili olup genel hüküm niteliğindedir. Genel hüküm uygulanarak ehliyet yönünden kanunda öngörülmeleyen ayırık durum yaratılması kanunun sarahatına uygun düşmez" şeklinde vurgulanmıştır.

³⁷ Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 3) 264; Dural ve Öğüz (n 4) 367; Helvacı (n 8) 71; Bigler-Eggenberger ve Fankhauser (n 7) Art. 18 18.

³⁸ TMK m. 775, II ise iyiniyete sonuç bağladığından ve ayırt etme gücünden yoksun kişinin iyiniyetli olup olmadığı tespit edilemeyeceğinden tam ehliyetsiz bakımından uygulanmaz. Keza zamanasımı ile kazanmaya yönelik düzenlemeler de (örneğin TMK m. 777) tam ehliyetsiz bakımından uygulama alanı bulamaz. Zira ayırt etme gücünden yoksun kişinin malik sıfatıyla hareket etme iradesine sahip olup olmadığı tespit edilemez. Dural ve Öğüz (n 4) 370.

B. Amaca Uygun Sınırlama (Teleolojik Redüksiyon) Yöntemi Çerçevesindeki İstisnalar

TMK m. 15 uyarınca, tam ehliyetsizin yaptığı hukuki işlemler kural olarak kesin hükümsüz kabul edilmekte, fakat tam ehliyetsize bir karşılıksız kazandırma bulunulduğunda ya da kendisine -örneğin satın aldığı piyango biletinden- bir ikramiye isabet ettiğinde bu hukuki işlemin akıbetinin ne olacağı hususunda kanunda istisnai bir düzenleme bulunmamaktadır. Öncelikle TMK m. 15 hükmünün amacının (ratio legis) esasen ayırt etme gücünden yoksun kişiyi korumak olduğunu vurgulamak gerekir³⁹. Zira TMK m. 15 ile getirilen bu düzenlemenin tam ehliyetsizin hukuk hayatında herhangi bir sonuç elde etmesini engellemek değil, bilakis tam ehliyetsizin ayırt etme gücünün bulunmaması sebebiyle, hüküm ve sonuçlarını anlayamayacağı fiillerden doğabilecek olumsuz sonuçlardan onu korumaktır.

Tam ehliyetsizin her türlü hukuki işleminin geçersiz olması gerekirken, verilen örneklerde işlemin geçersiz olması, bu düzenlemenin ayırt etme gücüne sahip olmayan kimseyi koruma amacına uygun düşmeyebilir ve bunun sonu-

³⁹ Serozan (n 8) I § 5 41a; Dural ve Ögüz (n 4) 371 vd.; Helvacı (n 8) 70. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararında TMK m. 15'in koruma amacı şu şekilde tespit edilmektedir: “Medeni Kanunun (Mümeyyiz olmıyan şahsın tasarrufu hukuki bir hüküm ifade etmez. Kanunda muayyen istisnalar bakidir.) hükmünü ihtiva eden onbeşinci maddesini mutlak surette yani mümeyyiz olmıyanın yaptığı herhangi bir hareketin hukuken hiç bir netice doğuramayacağı şeklinde tefsir etmek doğru olmaz. Çünkü Medeni Kanunumuzun birinci maddesine göre kanunun tefsirinde lafzı kadar ruhu da esas teşkil eder. Her hükmün lafzı ruhu ile kontrol edilmek gerekir. Medeni Kanunun onbeşinci maddesindeki hükmün vazında asıl gaye ve maksadın Medeni hakları kullanmaktan gayri mümeyyizlik sebebiyle mahrum olan kimselerin korunması olduğu meydandadır (Zürich şerhi tercümesi -şahsın hukuku madde Onsekiz No: Onüç) Şu halde bu kanun hükmünü, sevk gayesine münafi olarak, mümeyyiz olmıyanın aleyhine tefsir etmek, mesela, mümeyyiz olmıyan kimsenin alacağını temin etmek için yapılmış kefalet veya mümeyyiz olmıyan kimseye yapılan hibeyi muteber saymamak bu gayenin dışında kalan neticeler olacaktır. Bundan başka, mümeyyiz olmıyan kimsenin yaptığı bir iş akti, batıl sayıldığı takdirde iş veren, yalnız mamelekinde husule gelen zenginleşmeden dolayı bir miktar para verecek, mukavele edilen ücretle mülzem bulunmayacaktır. Ayrıca bu kimseyi, -iş akti hükümsüz olduğundan İşçi Sigortalarından ve işçiyi koruyan diğer kanun hükümlerinden istifade ettirmemek vaziyeti hasıl olacaktır. Keza mümeyyiz olmıyan bir kimsenin satın aldığı piyango biletine ikramiye isabet etse, satış hükümsüz olduğu için, ikramiyenin de kendisine ait olmaması neticesine varmak icabedecektir. Görülüyor ki, onbeşinci maddenin mümeyyiz olmıyan kimse ile muamele yapmış olan tarafça, mümeyyiz olmıyan kimse aleyhine olarak dermeyeran edilmesi, bu hükmün konması maksadına aykırı ve adil olmıyan neticeler doğurmaktadır”. YIBHGK, 22/2, 09.03.1955, RG 1955, 9039. Ayrıca bkz. “Kanun, tam ehliyetsizlerin yaptıkları hukuki işlemleri batıl sayarken bu gibi kimseleri korumak, kendi menfaatlerine aykırı işlemleri yaparak 3.kişilerce sömürülmelerine engel olmak amacını gütmüştür”. Yargıtay 19 HD, 16226/12206, 03.07.2014.

cunda da tam ehliyetsiz kimsenin menfaatine aykırı, adaletsiz sonuçlar doğabilir⁴⁰. Dolayısıyla böyle bir durumda hâkimin TMK m. 15'te yer alan örtülü boşluğu amaca uygun sınırlama (teleolojik redüksiyon) yöntemi ile doldurarak tam ehliyetsizin yaptığı ve hükmün koruma amacına aykırı olmayan hukuki işlemin geçerli olmasına karar vermesi mümkündür⁴¹. Hemen eklemek gerekir ki, öğretilde ve uygulamada aynı sonuca TMK m. 2, II'de yer alan hakkın kötüye kullanılması yasağı ile varılabileceği görüşü hakimdir⁴². Buna göre tam ehliyetsiz ile hukuki işlem yapan tarafın geçersizlik iddiasında bulunması halinde, bu durum hakkın kötüye kullanımı teşkil edebilir. Eğer tam ehliyetsiz kimse karşılıksız kazandırma yolu ile menfaatini zedelemeyen bir hak elde etme imkânı kazanırsa veya piyango örneğinde olduğu gibi yaptığı hukuki işlem sonucunda borç altına girdiğinden -karşılaştırılamayacak ölçüde- daha fazla miktarda bir alacak elde etme imkânı olursa, karşı tarafın kesin hükümsüzlük iddiasında bulunarak hukuki işleminden doğan borcunu ifa etmeye yanaşmaması hakkın kötüye kullanımı teşkil eder (TMK m. 2, II).

Kanımızca bu sonuca TMK m. 2, II yerine hâkimin örtülü boşluğu amaca uygun sınırlamayla daraltarak doldurması yöntemi ile de ulaşılabilir⁴³. Dolayısıyla son çare (ultima ratio) olarak başvurulması gereken TMK m. 2, II hükmünden önce hâkimin boşluk doldurması (TMK m. 1, II) yöntemi ile aynı sonuç elde edilebilir⁴⁴. Böylece her defasında bu yasağın şartlarının oluşup oluşmadığını tespit etmek suretiyle hükmün amacının sağlanmasını gerçekleştirmeye gerek kalmaz. TMK m. 2, II'nin koşullarının oluşup oluşmadığının incelenmesine gerek

⁴⁰ Serozan (n 8) I § 5 41a. Bu hususu, kesin hükümsüzlüğü açıkça ayırt etme gücünden yoksun kişinin aleyhine ileri sürülmesi halinde bunu ileri sürme hakkının amaca aykırı olarak kullanılmış sayılacağı olarak değerlendiren görüş için bkz. Dural ve Öğüz (n 4) 371.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nomer ve Akbulut (n 15) 187 vd.

⁴² Bu konuda bkz. Serozan (n 8) I § 5 42 vd.; Çiğdem Kırca, 'Örtülü (Gizli) Boşluk ve Bu Boşluğun Doldurulması Yöntemi Olarak Amaca Uygun Sınırlama (Teleologische Reduktion)' (2001/1) (50) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 103. Ayrıca bkz. YIBHGK, 22/2, 09.03.1955, RG 1955, 9039.

Görüşlerin karşılaştırılması hakkında geniş bilgi için bkz. Akbulut (n 35) 110 vd.

⁴³ Geniş bilgi için bkz. Nomer ve Akbulut (n 15) 169 vd.

⁴⁴ TMK m. 2, II'ye son çare olarak başvurulması gerektiği yönünde bkz. Seyfullah Edis *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*, (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1997) 330; Kocayusufpaşaoğlu (n 2) § 41 5; Ayrıca bkz. Heinrich Honsell, *Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB*, hrsg Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt ve Thomas Geiser, 5. Auflage, (Helbing & Lichtenhahn 2014), Art. 2 29; Heinrich Honsell, *Schweizerisches Obligationenrecht Besonderer Teil*, (9. Auflage Stämpfli 2007) 175- 176; Kırca (n 42) 113- 114.

olmaksızın somut olaydaki veriler çerçevesinde amaca uygun sınırlama yöntemi ile örtülü boşluğun doldurulması suretiyle kesin hükümsüzlüğe dayanılması engellenebilir. Zira hakkın kötüye kullanılması yasağına başvurulmasının son çare olması gerektiğinin savunulmasına rağmen, hakkın kötüye kullanılması yasağına özellikle kesin hükümsüzlük yaptırımına ilişkin uygulamalarda, bu yaptırımın özelliklerinin kanunun amacına uygun ve adaletli sonuç vermesi için başvurulmasının ve öğreti ile uygulamada TMK m. 2, II'nin, somut olayı kanunun amacına uygun değerlendirebilmek adına adeta kurtarıcı (düzeltici) bir hüküm gibi ele alınmasının önüne geçilir⁴⁵. Hâkimin hukuk yaratma metotlarından biri olan hükmün amaca uygun sınırlanması (teleolojik redüksiyon), kesin hükümsüzlüğün amaca uygun olmayan özelliklerinin daraltılması işlevini tek başına yerine getirebilir.

Eklemek gerekir ki hem uygulamada hem de içtihatlarda tam ehliyetsiz tarafından (daha doğru bir ifadeyle yasal temsilcisi veya ayırt etme gücünü kazandıktan sonra kendisi tarafından) ileri sürülen kesin hükümsüzlüğün de hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırılık teşkil edebileceği kabul edilir⁴⁶. Kanımızca buna ihtiyatlı yaklaşılması gerekir. Zira TMK m. 15 tam ehliyetsizi koruma amacı ile düzenlenmiş tek taraflı emredici bir hükümdür. Bu hükmün tek taraflı emredici hüküm niteliğinde olması nedeniyle, bir örtülü boşluğun bulunduğu tespit edildiği hallerde hâkimin tam ehliyetsizi koruma amacına uygun olarak kesin hükümsüzlüğün sonuçlarını sınırlama yoluna gitmesi gerekecektir. Dolayısıyla her ne kadar somut olayın niteliğine göre tam ehliyetsizin (kendisinin ayırt etme gücünden yoksun hali son bulduktan sonra geçersizliği ileri sürmesi) veya yasal temsilcisinin kesin hükümsüzlüğe dayanması gerçekten TMK m. 2, II'nin koşullarının oluşup oluşmadığının doğru tespit edilmesi hukuk güvenliği bakımından ayrı önem arz eder. Aksi halde hakkın kötüye kullanılması

⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. Nomer ve Akbulut (n 15) 181 vd.

⁴⁶ İlgili içtihadı Birleştirme Kararında bu husus şu cümlelerle ifade edilmiştir: “Onbeşinci maddenin, mümeyyiz olmıyan kimse tarafından, diğer taraf aleyhine dermeyan edilmesi de hal ve şartlara göre hüsnüniyet esaslarına aykırı bir durum mahiyeti arzedebilir. Filhakika mümeyyiz olmıyan kimse temyiz kudretine sahip olsa idi aynı suretle hareket edecek yani normal zekalı bir insan dahi aynı tarzda muamelede bulunacak idi ise, temyiz kudretinden mahrum olduğunun ileri sürerek muamelenin hükümsüzlüğünü dermeyan edememelidir. Aksi taktirde temyiz kudretinden mahrumiyet, hukuki muamelatta gerekli emniyeti ihlale müncer olacak bir teşevvüş ve istikrarsızlık amili mahiyetini alır ki, bunu tecvize imkân yoktur. Zira her türlü subjektif hakkın kullanılmasını objektif hüsnüniyet prensiplerinin, yani cemiyette hâkim olan dürüstlük kaidelerinin murakabesi altına vazeden Medeni Kanunun ikinci maddesi buna mandır.” YIBHGK, 22/2, 09.03.1955. RG 1955, 9039. Ayrıca bkz. Dural ve Öğüz (n 4) 372.

yasağının geniş ele alınarak son çare başvurulmadığı hallerde TMK m. 15'in de koruma amacı da göz ardı edilmiş olur.

Tam ehliyetsizin borçlar hukuku çerçevesinde yaptığı hukuki işlemlerden, hizmet sözleşmesi ile ilgili TBK m. 394, III hükmüne de ayrıca değinmek gerekir. TBK m. 394, III uyarınca, geçersizliği sonradan anlaşılan hizmet sözleşmesi, hizmet ilişkisi ortadan kaldırılincaya kadar, geçerli bir hizmet sözleşmesinin bütün hüküm ve sonuçlarını doğurur. Böylece tam ehliyetsiz bir kimse hizmet sözleşmesi yapmışsa, sözleşmenin geçersizliğine rağmen bu sözleşmeden doğan alacağını elde eder. Zira sürekli edim borcu doğuran sözleşme niteliğinde olan hizmet sözleşmesinin geçersiz olması ileriye etkili olarak sonuç doğurur⁴⁷. Böylece tam ehliyetsiz, hizmet sözleşmesinin geçersiz olduğu anlaşılan kadar ifa ettiği edimlerin karşılığını elde eder. Eklemek gerekir ki, TBK m. 394, III hükmü Borçlar Kanunumuza 2012 yılında dahil edilmiştir. Eğer bu hüküm olmasaydı, tam ehliyetsizin hizmet sözleşmesi yapması halinde, ifa ettiği edimlerin karşılığına hak kazanacağına yönelik sonuca, kesin hükümsüzlüğün hukuki sonuçlarının amaca uygun sınırlama yöntemi ile daraltılması yöntemi ile de ulaşılabilirdi⁴⁸.

C. Geçici Ayırt Etme Gücünden Yoksun Haldeyken Yapılan Hukuki İşlemlerin Sonuçları

Ayırt etme gücünden yoksunluk haline ilişkin genel hüküm niteliğindeki TMK m. 15 dışında, bazı özellikli halleri düzenleyen özel hükümler de mevcuttur. Bunlardan biri de ayırt etme gücünden yoksunluğun sürekli değil de geçici nitelikte olması halinde, kişinin ayırt etme gücünden geçici yoksunken verdiği zararı karşılayıp karşılamayacağını düzenleyen TBK m. 59 hükmüdür⁴⁹. Bu hük-

⁴⁷ Sürekli edim borcu doğuran sözleşmelerde geçersizlik hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Özer Seliçi, *Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi* (İstanbul Üniversitesi 1977) 57 vd.; Rona Serozan, *Sözleşmeden Dönme* (Vedat 2007) 144 vd.

⁴⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Akbulut (n 35) 210 vd. Hizmet sözleşmesinin baştan itibaren geçersiz sayılması, iş hukukunun işçiyi koruma amacına ve sürekli edim borcu doğuran sözleşmelerin niteliğine uygun düşmez. Claire Huguenin ve Barbara Meise, *Basler Kommentar Obligationenrecht I, Art. 1- 529 OR*, 4. Auflage, hrsg von Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand, (Helbing & Lichtenhahn 2011) Art. 19/20 57; Kocayusufpaşaoğlu (n 2) § 43 32; Sarper Süzek ve Süleyman Başterzi, *İş Hukuku* (24. B., Beta 2024) 350.

⁴⁹ Geçici ayırt etme gücünden yoksun haldeyken yapılan evlenme sözleşmesinin akıbetinin nasıl olacağı ise TMK m. 148'de özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre evlenme sırasında geçici bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olan eş, evlenmenin iptalini dava edebilir. Bundan başka TMK m. 147, II' de ayırt etme gücünün sonradan kazanılması veya akıl hastalığının iyileş-

me göre ayırt etme gücünü geçici olarak kaybeden kişi, bu sırada verdiği zararları gidermekle yükümlüdür. Ancak, ayırt etme gücünü kaybetmede kusuru olmadığını ispat ederse, sorumluluktan kurtulur⁵⁰.

TBK m. 59'un öncelikle geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin haksız fiillerinden sorumlu olup olmayacağını düzenleyen bir hüküm olduğu açıktır. Buna göre bir kimse geçici olarak ayırt etme gücünü kaybederse (örneğin uyuşturucu madde etkisindeyken) ve bu haldeyken başkasına zarar verirse, verdiği zararı karşılamakla yükümlüdür. Meğerki ayırt etme gücünü kaybetmede kendi kusuru olmasın. Hatta bu durumda dahi -kendi kusuru olmaksızın- geçici nitelikte ayırt etme gücünü kaybeden kişinin verdiği zarardan hakkaniyet sorumluluğu (TBK m. 65) çerçevesinde sorumlu tutulabilmesini öngören görüşler bulunduğunu tekrarlamak gerekir.

TBK m. 59'un ayırt etme gücünden geçici yoksun kişinin haksız fiil sorumluluğuna yönelik bir hüküm olmasına rağmen bu hükmün bir kimsenin ayırt etme gücünden geçici yoksunken gerçekleştirdiği hukuki işlemler bakımından da uygulanıp uygulanmayacağı tartışmalıdır.

miş olması durumlarında mutlak butlan davasının yalnız ayırt etme gücünü sonradan kazanan veya akıl hastalığı iyileşen eşin açabileceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile sürekli ayırt etme gücünden yoksun kişinin iyileşmesi ile sadece kendisinin evliliğin butlanını talep edebileceği sebebiyle mutlak butlan davası açma hakkının -geçici ayırt etme gücünden yoksunken evlenen kişide olduğu gibi- nispi butlan davasına dönüştüğü yönünde bkz. Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku C III Aile Hukuku*, (Filiz 2023) 463.

Ayırt etme gücünden yoksun kişinin yaptığı ölüme bağlı tasarrufun da iptali dava edilebilir (TMK m. 557, I, 1). Buna göre ölüme bağlı tasarruf, miras bırakanın tasarruf ehliyetinin (TMK m. 502, m. 503) bulunmadığı bir sırada yapılmışsa, bunun iptali için dava açılabilmesi düzenlenmiştir. Dolayısıyla hem sürekli ayırt etme gücünden yoksunken hem de geçici nitelikte ayırt etme gücünden yoksun haldeyken yapılan ölüme bağlı tasarrufun iptali için hâkim kararı gerekir. Bu konuda bkz. Hakkı Mert Doğu, 'Türk Borçlar Kanunu'nun 59. Maddesi ve Hukuki İşlemlere Etkisi' (2021) 16 (2) *ERÜHFD* 23.

⁵⁰ Geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin sorumluluktan kurtulmak için ispatlaması gereken husus, ayırt etme gücünü kaybetmede kusurunun bulunmadığıdır. Gerçekleştirdiği fiil sonucunda zararın meydana geldiğini ise zarar gören ispatlar. Martin A Kessler, *Basler Kommentar Obligationenrecht I*, Art. 1- 529 OR, 4. Auflage, hrsg von Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand, (Helbing & Lichtenhahn 2011) Art. 54 10; M. Kemal Oğuzman ve M. Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-2* (Vedat Kitapçılık 2018) 561; Nomer (n 2), 115; Kılıçoğlu 422.

Geçici ayırt etme gücünden yoksun kişi, ayırt etme gücünü kaybetmede kusuru olmadığını ispatlasa da hâkimin hakkaniyet sorumluluğu gereğince tazminata hükmedebileceği yönünde bkz. Christoph Müller, *Obligationenrecht Allgemeine Bestimmungen Art. 1-183 OR, CHK Handkommentar zum Schweizer Privatrecht* (Schulthess 2023) Art. 54, 15; Oğuzman ve Öz (n 50) 565.

Ayırt etme gücünden yoksun kişinin bu yoksunluğunun sürekli veya geçici nitelikte olup olmamasındaki en önemli farklardan biri haksız fiil sorumluluğuna ilişkindir. Dolayısıyla ayırt etme gücünden hem geçici yoksunlukta hem de sürekli nitelikte yoksunlukta hukuki işlemin gerçekleştirilmesi sırasında ayırt etme gücünün bulunmaması sebebiyle hukuki işlemin hüküm ve sonuçlarını doğurması beklenemez. Başka bir anlatımla, ayırt etme gücünden yoksun kişinin yaptığı hukuki işlemin geçerli olup olmaması kural olarak bu yoksunluğun sürekli nitelikte olmasına bağlı değildir. Önemli olan hukuki işlemin yapıldığı sırada ayırt etme gücünün mevcut olmamasıdır. Zira ayırt etme gücünden yoksunluk nispi niteliktedir ve her somut olayda bulunup bulunmadığı ayrı ayrı değerlendirilir⁵¹.

Ancak özellikle İsviçre hukukunda TMK m. 5'in özel bir görünümü niteliğinde olan TBK m. 114, II'de (OR Art. 99, III) yer alan "haksız fiil sorumluluğuna ilişkin hükümler, kıyas yoluyla sözleşmeye aykırılık hâllerine de uygulanır" düzenlemesi nedeniyle TBK m. 59'daki (OR Art. 54, II) geçici ayırt etme gücünden yoksunluğa ilişkin sorumluluğun ayırt etme gücünden yoksun kişinin sadece haksız fiilleri bakımından değil, hukuki işlemleri bakımından da uygulanması gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır⁵². TBK m. 114, II (OR Art. 99, III) hükmü Borçlar Kanunu'nda sistematik olarak "sorumluluğun ve giderim borcunun kapsamı" başlığı altında düzenlenmiştir. Ancak İsviçre hukukunda bu düzenlemenin sadece borca aykırılıktan doğan zararın hesaplanmasına yönelik hallere değil, genel olarak sözleşmeden doğan sorumluluğa ve hatta bir görüş uyarınca sözleşmenin kuruluşu da dahil olmak üzere sözleşmenin tüm aşamalarında kıyasen uygulanması gerektiği kabul edilir⁵³. Dolayısıyla bu görüşe göre, geçici ayırt etme

⁵¹ Bkz. yukarıda I/A.

⁵² TBK m. 114, II (OR Art. 99, III)'ün uygulama alanı hakkında geniş bilgi için bkz. Wolfgang Wiegand, *Basler Kommentar Obligationenrecht I*, Art. 1- 529 OR, 4. Auflage, hrsg von Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand, (Helbing & Lichtenhahn 2011) Art. 99 23; Andreas Furrer ve Rainer Wey, *Obligationenrecht Allgemeine Bestimmungen Art. 1-183 OR CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht* (Schulthess 2023), Art. 99 29 vd.; Başak Baysal, *Zarar Görenin Kusuru (Müterafik Kusur)*, (On İki Levha 2012), 281 vd. TBK m. 114, II ve OR Art. 99, III hükümlerinin karşılaştırılması hakkında geniş bilgi için bkz. Meliha Sermin Paksoy, *Sözleşmeyi İhlale Yöneltilme* (On İki Levha 2018) 146 vd.; Doğu (n 49) 28 vd.

⁵³ Görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Wiegand (n 52) Art. 99 14 vd.; Paksoy (n 52) 146 vd.; Doğu (n 49) 28 vd. Ayrıca hükmün tarihi hakkında bkz. Walter R Schluep, 'Schuldrechtliche Aspekte der Verleitung zum Vertragsbruch' *Festschrift für Max Keller zum 65. Geburtstag* (Schulthess 1989) 287 vd. Andığımız son yazar İsviçre Borçlar Kanunu'nun taslağında, hükmün aynı zamanda bugünkü İsviçre Borçlar Kanunu'nda OR Art. 41-59 arasındaki hükümlere de uygulanmasının öngörüldüğünü belirtmektedir. Bkz. Schluep (n 53) dn. 147.

gücünden yoksunluk halindeki haksız fiil sorumluluğuna ilişkin TBK m. 59 (OR Art. 54, II) hükmünün geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin yaptığı hukuki işlemler bakımından da uygulanması mümkündür⁵⁴.

Buna karşılık Türk hukukunda ağırlıklı olarak savunulan bir diğer görüşe göre ise TBK m. 114, II hükmü sadece sözleşmeye aykırılık halinde uygulama alanı bulur ve bu nedenle TBK m. 59'un kıyasen geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin yaptığı hukuki işlemlerin kesin hükümsüzlükten kurtulması bakımından uygulanması kural olarak mümkün değildir⁵⁵. İsviçre hukukunda yer alan görüşün ulaştığı sonuca ise TMK m. 2, II'de yer alan hakkın kötüye kullanılması yasası vasıtası ile ulaşılabileceği kabul edilir. Buna göre bir kimse -kendi kusuru sonucu oluşan- geçici ayırt etme gücünden yoksunken yaptığı bir hukuki işlemin, ayırt etme gücünü kazandıktan sonra geçersiz olduğunu iddia ederse, bu iddiası hakkın kötüye kullanılması niteliğinde sayılmalıdır⁵⁶. Ancak bu sefer somut olaya göre geçici ayırt etme gücünden yoksun kişi ile işlem yapan diğer tarafın bu durumu bilmesi halinde geçersizlik iddiasının hakkın kötüye kullanılması sayılıp sayılmayacağının ayrıca incelenmesi gerekir⁵⁷. Zira hukuki işlemi gerçekleştiren diğer tarafın, muhatabının geçici nitelikte ayırt etme gücünden yoksun olduğunu bilmesi halinde TMK m. 2, II'den yararlanılarak işlemin ayakta tutulması söz konusu olmayacaktır.

OR Art. 54'ün iyi niyetli kişilerle sözleşme yapılırken güvene aykırı davranışları da (culpa in contrahendo) kapsayacağı ve ayrıca hakkaniyet kuralı, nedensellik ve kusur sorumluluğu içeren tüm hallerde kıyasen uygulanabileceği yönünde bkz. Bigler-Eggenberger ve Fankhauser (n 7) Art. 18 21.

Ayırt etme gücü bulunmayan kişinin hukuki işlemlerle bağlantılı davranışlarının üçüncü kişilere zarar verme riski, haksız fiil durumundaki kadar büyük olabileceği gerekçesiyle İsviçre Federal Mahkemesi'nin sözleşmenin ihlalinde de OR Art. 99, III hükmünün uygulamasını kabul ettiği bir kararı için bkz. BGE 102 II 226 S. 230 (bger.ch, Erişim tarihi: 21.10.2024).

⁵⁴ Bu konuda bkz. Doğu (n 49) 31 vd.

⁵⁵ TBK m. 114, II hükmü ile yapılan yollamanın sözleşmeye aykırılık hâllerinde uygulanacağı yönünde bkz. Selâhattin Sulhi Tekinay, Sermet Akman, Hâluk Burcuoğlu ve Atilla Altop, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Filiz 1993) 502; Oğuzman ve Öz (n 50) 562; Nomer (n 2), 182a.5; Kılıçoğlu (n 2) 422; Arpacı (n 20) 45. Yargıtay ise ayırt etme gücü olmayan kişinin yaptığı hukuki işlemin kesin hükümsüz olmasına rağmen hakkaniyet elverdiği ölçüde (TBK m. 65) ve TBK m. 114, II yollaması nedeniyle karşı tarafın sözleşmeye güveninden dolayı oluşan zarardan sorumlu tutulmasına dair kararlar vermektedir. Yargıtay 19 HD, 16226/12206, 03.07.2014; Yargıtay 3 HD, 10148/7914, 16.12.2020. Bu konuda bilgi için bkz. Nomer (n 2) 203.7.

⁵⁶ Arpacı (n 20) 45.

⁵⁷ Arpacı (n 20) 45.

Tüm bunlar dikkate alındığında bu görüşlerin ortak noktasının; bir kimse- nin geçici ayırt etme gücünden yoksunken yaptığı hukuki işlemin her zaman geçersiz kabul edilmemesi gerektiği yönünde olduğu söylenebilir. Zira ilk görüş bir kimsenin geçici ayırt etme gücünden yoksunken yaptığı hukuki işlemin TBK m. 114, II (OR Art. 99, III) vasıtası ile TBK m. 59'un (OR Art. 54, II) uygulanması gerektiğini ve böylece işlemin -kendi kusuru ile ayırt etme gücünü kaybettiği takdirde- geçersiz sayılmayacağını kabul ederken, diğer görüş aynı sonuca TMK m. 2, II'deki hakkın kötüye kullanılması yasağı ile ulaşmakta ve yine yapılan hukuki işlemi ayakta tutmaktadır.

Kanımızca bu durumda ortada açık boşluğun mu örtülü boşluğun mu bulunduğunun tespit edilmesi gerekir. Zira her iki görüşün varmak istediği sonuç aynı olsa da izledikleri yol birbirinden farklıdır ve her iki görüş de esasında bu konuda bir kanun boşluğu bulunduğunu tespit etmektedir. İlk görüş, TBK m. 114, II hükmünün -sistemik yorumun da etkisiyle- lafzi olarak dar ele alındığını ve bu hükmün sadece sözleşmeye aykırılık halinde değil, sözleşme ilişkisinin her aşamasına da uygulanması gerektiğini kabul ederek açık boşluğun kıyasen doldurulması sonucuna ulaşmaktadır.

Diğer görüş ise ilk görüş ile benzer sonuca esasında kanımızca TMK m. 15'teki düzenlemede bulunan örtülü boşluğun amaca uygun sınırlandırılması vasıtasıyla ulaşmaktadır. Zira TBK m. 59'da -sistemik yorumun da etkisiyle- ayırt etme gücünü geçici olarak kaybeden kişinin gerçekleştirdiği haksız fiillerden sorumluluğuna ilişkin özel bir hüküm getirilmiş, ancak sözleşmenin kurulmasına ilişkin herhangi bir düzenleme belirlenmemiştir. Dolayısıyla geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin yaptığı hukuki işlemlerin ilk etapta geçersiz olacağı sonucuna ulaşılır. Nitekim bir kimsenin hukuki işlemi gerçekleştirirken ayırt etme gücünden yoksun olup olmadığı her somut olay bakımından ayrı ayrı incelenir. Ancak geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin yaptığı hukuki işlemin geçerli olması gerektiği iddiasının somut olayın niteliğine göre kabul edilebilmesi mümkündür. Ancak hâkimin buna karar verirken bir yandan da somut olayın özelliklerini son derece özenle dikkate alması gerekir. Aksi halde hukuk sisteminde ayırt etme gücünden yoksun kişinin hukuki fiillerinin sonuç doğurmayacağı prensibinden epey uzaklaşılmasına yol açar.

Bu durumda şöyle bir yöntem benimsenebilir: Eğer ayırt etme gücünü geçici olarak -kendi kusuru ile- kaybeden kimse yaptığı hukuki işlemi, ayırt etme gücüne sahipken de yapacak idiyse ve ayrıca karşı taraf da geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin bu halinden yararlanma amacı taşımadan işlemi ger-

çektirmişse, TMK m. 15'te örtülü boşluğun bulunduğu kabul edilerek işlemin ayakta tutulması mümkündür. Ancak geçici ayırt etme gücünden yoksun kişi ayırt etme gücüne sahip olsaydı bu işlemi yapmayacak idiyse ve/veya karşı taraf onun bu durumundan yararlanarak kendisine haksız menfaat sağlamak amacıyla bu işlemin yapılmasına vesile olduysa, başka bir anlatımla dürüstlük kuralına aykırı davranmışsa, bu durumda işlemin geçersizliğinin kabul edilmesi gerekir. TBK m. 114, II'nin de geniş yorumlanarak sözleşmeden doğan sorumluluğun tüm aşamalarına haksız fiil hükümlerinin kıyasen uygulanabilmesi görüşünün ve ayrıca Yargıtay da ayırt etme gücü bulunmayan kişinin yapmış olduğu hukuki işlemin geçersizliğine rağmen TBK m. 144, II ve TBK m. 65 uyarınca hakkaniyet sorumluluğu çerçevesinde karşı tarafın sözleşmeye güveninden dolayı oluşan zararının karşılanması gerektiğı yönünde verdiği kararların da bu görüşü desteklediğı kanaatindeyiz. Bunun dışında eğer bir kimse ayırt etme gücünü kendi kusuru ile -geçici olarak- kaybetmemişse, yapılan hukuki işlemin geçerli kabul edilmesi korunmak istenen kimsenin menfaatine uygun düşmeyeceğinden burada hükmün amaca göre sınırlanması mümkün olmamalıdır.

Sonuç

Türk Medeni Kanunu'nun 13. maddesinde yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkesin, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahip olduğu düzenlenmiş ve ardından 15. maddede Kanunda gösterilen ayırık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fiillerinin hukuki sonuç doğurmayacağı belirtilmiştir. Böylece ayırt etme gücünden yoksun kişinin korunması amacıyla TMK m. 15'te genel bir düzenleme getirilmiş, kanun koyucu tarafından bazı istisnai hallere ilişkin özel hükümler belirlenmiştir. Ancak bu istisnai hallere ilişkin düzenlemeler, uygulamada hayatın olağan akışı çerçevesinde ortaya çıkabilecek bütün halleri kapsamamaktadır. Dolayısıyla bunların -en azından uygulamada sıkça karşılaşılanlarının- özel olarak incelenmesi ihtiyacı doğmuştur.

Bu çerçevede öncelikle TMK m. 15 uyarınca tam ehliyetsizin haksız fiillerinin kural olarak sonuç doğurmadığını belirtmek gerekir. Ancak bu kuralın istisnası; kusursuz sorumluluk halleri ile özellikle hakkaniyet sorumluluğudur. Yine TMK m.15 hükmüne göre ayırt etme gücünden yoksun kişinin hukuki işlemleri de hüküm ve sonuçlarını doğurmaz. Fakat bu kuralın da -kanundaki ayırık durumlar dışında- uygulamada ve öğretide çeşitli istisnalarının bulunduğunun kabul edildiğı görülmektedir. Örneğin tam ehliyetsize bir karşılıksız kazandır-

mada bulunulduğunda ya da kendisine -örneğin satın aldığı piyango biletinden- bir ikramiye isabet ettiğinde bu hukuki işlemin akıbetinin ne olacağı hususunda kanunda istisnai bir düzenleme bulunmamaktadır. Tam ehliyetsizin her türlü hukuki işleminin geçersiz olması gerekirken, verilen örneklerde işlemin geçersiz olması, bu düzenlemenin ayırt etme gücüne sahip olmayan kimseyi koruma amacına uygun düşmeyebilir ve bunun sonucunda da tam ehliyetsiz kimsenin menfaatine aykırı, adaletsiz sonuçlar doğabilir. Dolayısıyla böyle bir durumda hâkimin, TMK m. 15'te yer alan örtülü boşluğu amaca uygun sınırlama (teleolojik redüksiyon) yöntemi ile doldurarak tam ehliyetsizin yaptığı ve hükmün koruma amacına aykırı olmayan hukuki işlemin geçerli olmasına karar vermesi mümkündür.

Son olarak geçici ayırt etme gücünden yoksunluk halinin de tam ehliyetsizlerin işlemleri bakımından özellik arz eden sonuçlarının doğabileceğini kabul etmek gerekir. TBK m. 59'un geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin haksız fiillerinden sorumlu olup olmayacağını düzenleyen bir hüküm olduğu açık olsa da öğretide bir görüşe göre geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin yaptığı hukuki işlemlere de TBK m. 114, II vasıtasıyla bu hükmün uygulanabileceği ve böylece işlemin ayakta tutulabileceği savunulmaktadır. Diğer görüş ise bu hükmün haksız fiillere ilişkin olması -ve hükmün sözleşmenin kuruluşuna etki edemeyeceği sebebiyle işlemin, ancak TMK m. 2, II vasıtası ile ayakta tutulabileceğini kabul etmektedir. Her iki görüş de geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin yaptığı hukuki işlemin geçerli olması yönünde bir çözüm yolu geliştirdiği görülmektedir. Kanımızca ayırt etme gücünü geçici olarak -kendi kusuru ile- kaybeden kimse yaptığı hukuki işlemi, ayırt etme gücüne sahipken de yapacak idiyse ve ayrıca karşı taraf da geçici ayırt etme gücünden yoksun kişinin bu hâlden yararlanma amacı taşımadan işlemi gerçekleştirmekteyse, TMK m. 15'te örtülü boşluğun bulunduğu kabul edilerek işlemin ayakta tutulması mümkündür. TBK m. 114, II'nin de geniş yorumlanarak sözleşmeden doğan sorumluluğun tüm aşamalarına haksız fiil hükümlerinin kıyasen uygulanabilmesi görüşünün bu sonucu desteklediği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Akbulut P E, *Borçlar Hukukunda Kesin Hükümsüzlük Yaptırımının Amaca Uygun Sınırlama (Teleolojik Redüksiyon) Yöntemi ile Daraltılması*, (On İki Levha 2016)
- Akıntürk T ve Ateş D, *Medeni Hukuk* (28. B, Beta 2023)
- Arpacı A, *Kişiler Hukuku, Gerçek Kişiler* (2. B, Beta 2000)
- Baygın C ve Nar A, *Medeni Hukuk Dersleri-I Başlangıç Hükümleri ve Kişiler Hukuku* (2. B, Yetkin 2022)
- Baysal B, *Zarar Görenin Kusuru, Müterafik Kusur* (On İki Levha 2012)
- Bigler-Eggenberger M ve Fankhauser R, *Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB*, hrsg Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt ve Thomas Geiser (5. Auflage, Helbing & Lichtenhahn 2014)
- Breitschmid P, *CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht Personen- und Familienrecht Art. 1-456 ZGB- Partnerschaftsgesetz* (Schulthess 2023)
- Bucher A, *Natürliche Personen und Persönlichkeitsschutz* (Helbing Lichtenhahn 2009)
- Bucher E, *Berner Kommentar: Personenrecht, die Natürlichen Personen, 1. Teilband, Art. 11-26 ZGB* (Stämpfli 1975)
- Dural M ve Öğüz T, *Türk Özel Hukuk Kişiler Hukuku C 2* (Filiz 2021)
- Dural M, Öğüz T ve Gümüş A, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (Filiz 2023)
- Doğu H M, 'Türk Borçlar Kanunu'nun 59. Maddesi ve Hukuki İşlemlere Etkisi' (2021) 16 (2) *ERÜHFD*
- Edis S, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1997)
- Erkan V U ve Yücer İ, 'Ayırt Etme Gücü' (2011) 60 (3) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*
- Furrer A ve Wey R, *Obligationenrecht - Allgemeine Bestimmungen - Art. 1-183 OR CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht* (Schulthess 2023)
- Helvacı S, *Gerçek Kişiler* (8. B, Legal 2017)
- Honsell H, *Schweizerisches Obligationenrecht Besonderer Teil* (9. Auflage, Stämpfli 2007)
- -, *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB*, hrsg Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt ve Thomas Geiser (5. Auflage, Helbing & Lichtenhahn 2014)
- Huguenin C ve Meise B, *Basler Kommentar Obligationenrecht I, Art. 1- 529 OR*, hrsg von Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand, (4. Auflage, Helbing & Lichtenhahn 2011)
- İnce Akman N, *Vasiyetname Yapma Özgürlüğünün Sınırları* (Filiz 2023)

- Kessler M A, *Basler Kommentar Obligationenrecht I, Art. 1- 529 OR*, hrsg von Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand (4. Auflage Helbing & Lichtenhahn 2011)
- Kılıçoğlu A, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (23. B, Turhan 2019)
- Kırca Ç, 'Örtülü (Gizli) Boşluk ve Bu Boşluğun Doldurulması Yöntemi Olarak Amaca Uygun Sınırlama (Teleologische Reduktion)' 2001/1 (50) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*
- Kocayusufoğlu N, *Borçlar Hukukuna Giriş, Hukuki İşlem, Sözleşme C. 1* (Yenilenmiş Genişletilmiş Tamamlanmış 4. Basıdan 7. Tıpkı Bası Filiz 2017)
- Müller C, *Obligationenrecht Allgemeine Bestimmungen Art. 1-183 OR, CHK Handkommentar zum Schweizer Privatrecht* (Schulthess 2023)
- Nomer H N, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (20. B, Beta 2024)
- Nomer H N ve Akbulut P E, *Medeni Hukuka Giriş* (10. B, Filiz 2024)
- Oğuzman M K ve Öz M T, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler C II* (Vedat 2018)
- -, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler C I* (Vedat 2021)
- Oğuzman M K, Seliçi Ö ve Oktay Özdemir S, *Kişiler Hukuku* (20. B, Filiz 2021)
- Paksoy M S, *Sözleşmeyi İhlale Yöneltilme* (On İki Levha 2018)
- Schlupe W R, 'Schuldrechtliche Aspekte der Verleitung zum Vertragsbruch' *Festschrift für Max Keller zum 65. Geburtstag* (Schulthess 1989)
- Seliçi Ö, *Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi* (İstanbul Üniversitesi 1977)
- Serozan R, *Medeni Hukuk Genel Bölüm Kişiler Hukuku* (Vedat 2014)
- -, *Sözleşmeden Dönme* (Vedat 2007)
- Süzek S ve Başterzi S, *İş Hukuku* (24. B, Beta 2024)
- Tekinay S S, Akman S, Burcuoğlu H ve Altop A, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Filiz 1993)
- Tuor P, Schnyder B, Schmid J ve Jungo A, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch* (Schulthess 2015)
- Yücadağ N, 'Vasiyetname Düzenleme Ehliyeti İçin Gerekli Ayırt Etme Gücü' (2022) 10 (2) *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*
- Zevkliler A, Acabey M B ve Gökyayla K E, *Medeni Hukuk* (6. B, Seçkin 2020)